

9. ЦДІАК України, Ф.51, Оп.3, Спр.15578, Доношення в Черниговскую полковую канцелярию (1749-1776 гг.), 48 Арк.

10. Jablonowski A. Atlas historyczny Rzeczypospolitej Polskiej: Epoka przełomu z wieku XVI na XVII. Dział II. "Ziemie Ruskie" Rzeczypospolitej / A.Jablonowski. – Warszawa-Wieden : Akademia Umiejętności w Krakowie, 1889-1904. – Mapa 8.

11. Tumins V.A., Struminsky B.A. Three Charters from the Seventeenth Century / Documents / V.A.Tumins, B.A. Struminsky // Harvard Ukrainian Studies. – 1986. – June. – Vol.10. – Number 1/2. – P.205–214.

Марина Принь (Луганськ), аспірантка
Центру пам'яткознавства НАН України і УТОПІК

Рятівні археологічні дослідження середньовічного поселення біля села Вергульовка на Луганщині

Ця робота присвячена висвітленню результатів пам'яткоохоронних досліджень на середньовічному поселенні біля с. Вергульовка та попередній інтерпретації отриманих залишків матеріальної культури.

В Україні на державному обліку зараз перебуває 72064 пам'ятки археології, що складає 49,76% від загальної кількості. За числом зареєстрованих пам'яток археології Луганська область із 5014 пам'ятками посідає 7 місце в неофіційному рейтингу.

Перші дослідження археологічних пам'яток у регіоні раннього радянського часу пов'язані з іменами М.О. Макаренка, С.О. Локтошева, О.О. Потапова, М.В. Сибільова, П.П. Єфименка, С.М. Зам'ятіна та ін. [1, 2]. В УСРР перша державна реєстрація пам'яток культурної спадщини відбувалася упродовж 1926–1928 рр. і дозволила взяти на облік у цілому по країні 562 пам'ятки культурної спадщини, зокрема у Луганській окрузі їх було зареєстровано 8, з них 7 – археології. В Артемівській, Старобільській, Сталінській та Маріупольській – жодної пам'ятки археології. "Місцевий реєстр пам'яток" Луганської округи містив у собі такі пам'ятки археології: селища Кам'янобрідське, Слов'яносербське, Вольницьке, городища – Петро-Донецьке, Роголицьке та два стародавні кургани [3].

У 1991 р. Центром пам'яткознавства НАН України і УТОПІК було започатковано складання каталогу-довідника пам'яток козацької доби XVI–XVIII ст. До цього зводу пам'яток входить понад три тисячі нерухомих: січі, центри паланок, полків, сотень, населені пункти, засновані козаками, зимівники, місця битв, кладовища та окремі поховання, сторожі, укріплення, монастирі, церкви, фортеці, місця народження та смерті видатних козаків тощо. У цьому каталозі Луганська область представлена 64 місцезнаходженнями, пов'язаними з добою козацтва [4].

До Державного реєстру нерухомих пам'яток України жодна з пам'яток козацької доби не внесена, і це спонукає грабіжників, використовуючи сучасні георадари та металошукачі, незаконно їх експлуатувати, видобуваючи з них

монети, металеві прикраси, зброю, господарські вироби, що й призводить до непоправних втрат та руйнації культурного шару поселень.

На Луганщині перші археологічні знахідки пам'яток доби середньовіччя трапляються в 1920-х роках у дослідженнях С.О. Локтюшева та М.В. Сибільова. І лише на початку 90-х рр. ХХ ст. проводяться археологічні дослідження пам'яток пізнього середньовіччя. З розташованих на території Луганщини найбільш відомими стали Луганське, Теплинський городок, Старий городок, Вергульовка (поселення та могильник), Трьохізбенка та Біловодська козацька землянка-бурдюг, на яких були проведені наукові дослідження археологічними експедиціями під керівництвом С.М. Санжарова, М.М. Ключева, В.Ю. Виборного, К.І. Красильникова, Ю.М. Бровендера¹ та І.М. Ключевої.

Восени 1994 р. при будівництві водонакопичувального басейну шахти "Комісарівська" було поруйновано культурний шар середньовічного поселення загальною площею 2 гектари. Поселення розташоване на високому мисі лівого берегу р. Лозової, притоки р. Лугані і знаходиться на відстані 1 км на південний захід від північно-західної околиці с. Вергульовка та в 1,5 км на північний схід від західної околиці села Комісарівка Перевальського району, що на Луганщині [5].

На поселенні досліджена площа складає 26000 кв. м. Будівельниками було зруйновано більшу частину культурного шару. На поруйнованих ділянках поселення проходили його дообстеження. Культурні рештки зафіксовано у сірому гумусованому шарі. Основна частина знахідок – матеріали пізнього середньовіччя, які фіксувалися по всій площі поселення. Матеріали пізнього середньовіччя представлені залишками господарських та житлових кам'яних споруд, господарських ям, уламками гончарного та скляного посуду, залізними виробами та ін. Усього виявлено фрагменти від 188 посудин. Із цього масиву 23 % складає полив'яна кераміка.

Уся знайдена кераміка виготовлена на гончарному крузі, тонкостінна, товщина стінок – від 3 до 5 мм. Траплялись фрагменти посуду, стінки яких із двох сторін повністю покриті поливою від блідо-зеленого до коричневого кольору.

Рештки споруд являють собою залишки трьох будівель. Залишки будівельного комплексу № 1 представлені фрагментами цокольної частини будівлі прямокутної форми (17,1x5,4 м), орієнтованої на лінію північ-південь. Висота фрагментів стінки – від 10 до 15 см, ширина 85 см. Цоколь збудований із плит піщанику. Будівля розділена на дві частини – північну з розмірами 6x4 та південну – 9,3x4,25 м. Залишки будівельного комплексу № 2 представлені рештками трьох частин (6,5x6x10,5 м).

Цілісного культурного шару салтово-маяцької культури не зафіксовано. Знахідки салтово-маяцької культури зосереджені у північній та центральній частині дослідженої ділянки. Матеріали салтово-маяцької культури представлені

---

¹ Авторка висловлює свою вдячність керівникові археологічної експедиції ЦДАЕ ІА НАН України к.і.н., доценту Ю.М. Бровендеру за надану можливість опрацювати й опублікувати матеріал.

знахідками керамічного посуду: амфорної кераміки – 99 фрагментів (97 – боковини та 2 вінця), ліпної кераміки – 47 (42 боковини, 4 вінця, 1 денце), залишками господарської споруди № 6 (підквадратної форми 2,2х2,5 м (з рештками амфори та піфосу), залишками помешкання № 7 підквадратної форми 2,2х2,5 м (рештками кам'яного домашнього вогнища та фрагментами амфорної кераміки (12). Залишки житлового помешкання № 8 округлої форми, діаметром 3,62 м, площею 10,28 кв. м, у центрі ямка для вогнища (дно та стіни ямки загартовані, у заглибленні деревне вугілля та дрібні кістки тварин).

Досліджені архітектурні та археологічні матеріали дають змогу виділити два зразки поселення різних періодів життя: це кочовище – салтівського часу та сільське поселення – козацького часу.

Отже, зазначимо: первинний аналіз знайдених матеріалів козацької епохи – кераміка, скло, залізні вироби дають змогу дійти висновку, що це було поселення сільського населення кінця XVII–XVIII ст., яке можна співставити з дослідженням у 1995 р. Вергульовським могильником, який датовано другою половиною XVII–XVIII ст.

Джерела та література

1. Бойчук М.О. История археологических исследований на Луганщине / М.О. Бойчук // Актуальні проблеми вітчизняної і всесвітньої історії: матеріали Всеукр. наук. конф., Луганськ, 8–9 лют. 2001 р. – Луганськ, 2001. – С. 313–314.

2. Ключева И.Н. История исследований памятников археологии Луганщины (начало XIX ст. – середина XX ст.) // Матеріали та дослідження з археології Східної України. – Луганськ, 2008. – № 8. – С. 302–325.

3. ЦДАВО, ф. Р–166, оп. 6, спр. 9340, арк. 18. Реєстр пам'ятників матеріальної культури Луганської округи.

4. Титова О. Каталог пам'яток козацької доби з Луганщини // Нові дослідження пам'яток археології козацької доби в Україні: Зб. наук. ст. – К., 1996. – Вип. 5. – С.15–19.

5. Бровендер Ю.М., Ключева И.Н., Ключнев М.Н., Рябоконь И.А., Драчев А.Г. Отчет о работе Центрально-Донецкой археологической экспедиции ИА НАНУ на многослойном поселении у с. Вергулевка Перевальского района Луганской области // Архів Луганського обласного краєзнавчого музею. – Ф. № 2, оп. 02-23, спр. 109, арк. 1–110.

Надія Силенок (Чернігів), старший науковий співробітник
Центру археології та стародавньої історії Північного Лівобережжя
ім. Д.Я. Самоквасова ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка

Природні передумови виникнення середньовічного Батурина

Інтерес до вивчення історичного минулого межиріччя Десни і Сейму, котрий виник ще наприкінці XIX ст., залишається стійким і в наші дні. Територія розміщення сучасного міста Батурин дуже цікава і різноманітна в історико-географічному, культурологічному та етнографічному сенсах. Досі точно невідомо, коли людина вперше з'явилася на цій території та почала освоювати батуринські терени. Пам'яток чи навіть окремих знарядь палеолітичної чи мезолітичної доби тут допоки не виявлено, проте численні стоянки цього часу відкриті неподалік, на території сусідніх Коропського та